

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının 80 illik yubileyinə həsr olunmuş yığıncaqda Prezident İlham Əliyevin çıxışı milli elmin, intellektual inkişafın və dövlət ideologiyasının kəşifində xüsusi əhəmiyyət daşıyan bir hadisə kimi dəyərləndirilə bilər. Bu çıxışda Prezidentin nitqi sadəcə yubiley təbriki deyil, həm də elmin, texnologiyanın və mədəni dəyərlərin qarşılıqlı münasibətini müəyyən edən strateji diskursdur. Dövlət başçısı elmin inkişafını iqtisadi və hərbi gücün əsası kimi təqdim etməklə yanaşı, bu inkişafın ideoloji dayaqını ana dilinin saflığı ilə əlaqələndirir. Nitqin sonunda xüsusi vurğulanan dil məsələsi, əslində, bütün çıxışın mərkəzi semantik xəttini təşkil edir: elm və texnologiya maddi tərəqqinin, dil və kimlik isə mənəvi tərəqqinin təminatıdır. Prezident İlham Əliyevin çıxışı cəssahəli mövzuları, elmi fondların yaradılması, rəqəmsallaşma, süni intellekt, kibertəhlükəsizlik, bərpaolunan enerji və Qarabağda aparılan quruculuq işlərini əhatə etsə də, bu çoxqatlı sistemin mərkəzində bir ideya dayanır: “intellektual güc milli dəyərlərlə və dilin saflığı ilə tamamlanmalıdır”.

Nitqin dilə dair hissəsi Prezidentin həm siyasətçi, həm mədəniyyət daşıyıcısı, həm də ictimai dəyərlərin qoruyucusu mövqeyini nümayiş etdirir. Burada dil yalnız kommunikasiya vasitəsi deyil, həm də milli suverenliyin, kimliyin və ideoloji davamlılığın simvolu kimi təqdim olunur. Prezident İlham Əliyev də çıxışında Azərbaycan dilinin həm coğrafi miqyas, həm də semantik zənginlik baxımından unikal olduğunu vurğulayaraq qeyd edir ki, “Azərbaycan dili çox zəngin dildir. Bu gün 50 milyondan çox insan üçün Azərbaycan dili ana dilidir”. Azərbaycan dövlətçiliyinin müasir mərhələsində elm və dil siyasəti bir-birini tamamlayan iki strateji istiqamət kimi formalaşmışdır. Prezident İlham Əliyevin nitqində bu paralellik açıq şəkildə görünür.

Dövlət başçısı AMEA-nın 80 illik fəaliyyətinə toxunaraq qeyd edir ki, Akademiya müxtəlif ictimai-siyasi sistemlərdə fəaliyyət göstərsə də, elmin inkişafı dövlət siyasətinin əsas istiqamətlərindən biri olaraq qalır. Bu vurğu, əslində, Ulu Öndər Heydər Əliyevin elmə verdiyi önəmin davamıdır. Prezident xatırladır: “Sırr deyil ki, Ulu Öndər Heydər Əliyev hər zaman Azərbaycan alimlərini dəstəkləmək üçün öz səylərini əsirgənmirdi. Hələ ötən əsrin 70-ci illərində onun rəhbərliyi ilə Akademiyanın fəaliyyəti təkmilləşdi, bir neçə yeni elmi-tədqiqat institutu yaradıldı, elmin inkişafına böyük vəsait ayrılırdı”.

Elmin maddi tərəqqisi üçün infrastruktur və fondlar yaradıldığı kimi, dilin mənəvi müstəvisində də mədəni sərhədlərin qorunması siyasəti formalaşdırılır. Bu baxımdan, Prezidentin “tükənməz sərvət intellektual potensialdır” fikri ilə “ana dili milli mənsubiyyətin əsas amilidir” fikri bir-birini tamamlayır.

Prezidentin çıxışında ən mühüm ideoloji məqam, birmənalı şəkildə, Azərbaycan dilinə həsr olunan hissədir. Yuxarıda qeyd etdiyimiz “Hər bir millət, hər bir xalq üçün onun Ana dili onun milli mənsubiyyətinin əsas amilidir” fikri sadə strukturlu olsa da, məzmun baxımından çoxqatlıdır. Burada dil: mənsubiyyətin göstəricisi kimi; mədəni sərhədlərin qoruyucusu kimi və siyasi məsuliyyət sahəsi kimi çıxış edir.

Prezident “Azərbaycan dili çox zəngindir və xarici kəlmələrə ehtiyac yoxdur” deyərək dilin yalnız estetik deyil, həm də mədəni müqavimət daşıyıcısı olduğunu vurğulayır. Bu fikir bir tərəfdən milli dilin öz potensialına inamını ifadə edir, digər tərəfdən isə qloballaşmanın gətirdiyi dil qarışıqlarına qarşı dövlət səviyyəsində ədəbi norma mövqeyi nümayiş etdirir.

Bununla Prezident dilin saflığının qorunmasını yalnız dilçi və ədəbiyyatşünasların işi kimi deyil, ümummilli məsələ kimi təqdim edir.

Prezident İlham Əliyevin nitqində Azərbaycan dilinin saflığı məsələsi yalnız lingvistik yox, həm də milli-mənəvi təhlükəsizlik kontekstində qoyulur. Dövlət başçısının dilimizin təmizliyi haqqında fikirləri sırf leksik təmizlənmə çağırışı deyil, daha geniş mənada mədəni müstəqilliyin qorunması ideyasıdır.

Son illərdə dilin daxili strukturuna, ədəbi norma sistemində və üslubi sabitliyinə yad təsirlər artmışdır. Bu, xüsusilə media, sosial şəbəkə və gündəlik nitq səviyyəsində özünü göstərir. Prezident bildirir ki, “televiziyalarda, yazılı mediada və bəzi insanların çıxışlarında” kənar kəlmələrin çoxalması müşahidə olunur.

Ən diqqətçəkən hissə Prezidentin bu sözləridir: “Əgər Azərbaycan dilində özəli bir kəlmə varsa, başqa dildən kəlməni gətirib əvəzləmək ya səhvdir, ya təxribatdır. Hər ikisi də qəbuledilməzdir”.

Bu fikir, əslində, Azərbaycan dil siyasətinin yeni mərhələsinə müəyyən edir. Əgər əvvəlki illərdə dilin saflığı məsələsi əsasən ədəbi norma və qrammatik düzgünlük səviyyəsində müzakirə

Azərbaycan dilinin saflığı və milli kimlik məsələsi

edilirdisə, indi o, milli təhlükəsizlik, informasiya müharibəsi və mədəni suverenlik səviyyəsinə qaldırılır.

Prezidentin nitqində dilin qorunması artıq bir müdafiə strategiyası kimi səslənir: xarici leksik təzyiqlər, moda ifadələr, sosial media jarqonu kimi elementlər tədricən “mədəni asılılıq mexanizmi”nə çevrilə bilər. Bu səbəbdən dövlət başçısı açıq şəkildə bildirir ki, dilin saflığı yalnız dilçilərin deyil, bütün cəmiyyətin məsuliyyətidir.

Dilin qorunması prosesinin formalaşması üçün Prezident dörd səviyyəli məsuliyyət modeli müəyyən edir: dövlət səviyyəsi: qanunvericilik, təhsil və media siyasətində ədəbi dilin qorunması; elmi səviyyə: dilçi alimlərin, terminoloqların, lüğət redaksiyalarının rolu; mədəni səviyyə: yazıçı, şair, jurnalist və sənətkarların ədəbi nümunələri vasitəsilə dilin estetik gücünü qoruması; fərdi səviyyə: hər bir vətəndaşın gündəlik nitqində ana dilinə məsuliyyətli yanaşması.

Beləliklə, Prezidentin çıxışı dilin saflığını həm mədəni müqavimət, həm də dövlətçilik prinsipi kimi formalaşdırır. Dövlət başçısının “biz xalq kimi, millət kimi öz dilimizi qorumasıq, milli kimliyimiz də sarsıla bilər” ifadəsi bu ideyanın məntiqi yekunudur.

Prezidentin çıxışında xüsusi vurğu alan məsələlərdən biri də xaricdə yaşayan azərbaycanlıların dil vəziyyətidir. Qeyd edilir ki, bəzi ölkələrdə ədəbi Azərbaycan dili “məişət dili” formasında işlədilir. Bu, sadəcə lingvistik müşahidə deyil, diaspor kimliyinin gələcəyi ilə bağlı xəbərdarlıqdır.

“Məişət dili” anlayışı nitqdə iqiqat semantik yük daşıyır. Bir tərəfdən bu, dilin funksional məhdudlaşmasıdır, yəni dil yalnız evdaxili ünsiyyət səviyyəsində qalır, ictimai, elmi və mədəni sahələrdən çəkilir. Digər tərəfdən isə bu ifadə statusun enməsi anlamındadır: dilin sosial nüfuzu zəifləyir, mədəni kapital rolu azalır.

Bu hal milli təhlükə kimi səslənir, çünki dilin ictimai məkanlardan sıxışdırılması uzunmüddətli perspektivdə assimilyasiya prosesini sürətləndirir. Yəni, dilin itirilməsi təkcə danışq verdisinin yox, mənsubiyyət hissəsinin itirilməsinə gətirib çıxarır.

Bu baxımdan Prezidentin “ədəbi Azərbaycan dilinin qoruyucuları bizik – müstəqil Azərbaycan dövləti” fikri həm daxili, həm də xarici azərbaycanlıları əhatə edən milli himayə konsepsiyası kimi çıxış edir.

Dövlət başçısı İlham Əliyevin dilə yanaşması Azərbaycan diaspor siyasətinin mərkəzi elementlərindən biri kimi

səslənir. Çünki 50 milyondan çox azərbaycanlının yaşadığı coğrafiyada dil ümumi mənəvi bağ rolunu oynayır.

Bu baxımdan, Prezidentin çıxışında üç mühüm istiqamət diqqət cəlb edir:

1. Dil vasitəsilə milli birliyə çağırış – “bizim ədəbi dilimiz digər ölkələrdə yaşayan azərbaycanlılar arasında itirilməməlidir”;
2. Diasporun mədəni integrasiyası – xaricdəki icmaların Azərbaycan mədəniyyətini ana dilində təbliğ etməsi;
3. Ədəbi dilin statusunun yüksəldilməsi – tədris, media və tərcümə proqramları vasitəsilə dilin canlı istifadəsinin təmin olunması.

Bu istiqamətlər Prezidentin dil siyasətinin həm praktik, həm də ideoloji səviyyəsini göstərir. Dilin qorunması artıq təkcə ədəbi məsələ deyil, geosiyasi və identitar məsələdir.

Prezidentin “bəzi yerlərdə bizim ədəbi dilimiz itirilir, daha çox məişət dili kimi istifadə olunur” fikri, əslində, dilin kollektiv yaddaş daşıyıcısı kimi dərk edilməsinə əsaslanır. Ədəbi dil sadəcə qaydalar sistemi deyil, o, millətin mədəni kodudur, tarixi təcrübəsinin simvolidir. Ədəbi dil itdikdə nəsilər arasında mənəvi yaddaş körpüsü də qırılır. Bu məntiqdə “məişət dili” sadəcə ünsiyyət forması deyil, məhdudlaşdırılmış kimlik deməkdir. Prezident bu problemi qeyd etməklə həm alimlərə, həm pedaqoqlara, həm də diaspor təşkilatlarına yönəlik bir çağırış irəli sürür. Ana dilinin ədəbi forması qorunmadıqda, millət özünüdərk etmə gücünü itirir.

Prezident İlham Əliyevin nitqində Azərbaycan dilinin qorunması məsələsi fərdi təşəbbüsdən kənara çıxaraq kollektiv məsuliyyət sistemi kimi təqdim olunur. O, məsuliyyətin ünvanını çoxsəviyyəli şəkildə müəyyən edir və dilin saflığını qorumaq üçün dövlət, alimlər və ictimaiyyət arasında funksional əməkdaşlıq zərurətini vurğulayır.

Bu fikri dövlət başçısı belə sistemləşdirir: “Azərbaycan dilinin saflığının qorunması hər bir Azərbaycan vətəndaşının işi olmalıdır. Yəni, dövlət, alimlər, dilçilər, yazıçılar, şairlər, jurnalistlər, siyasi fəal məşğul olanlar bu məsələyə çox böyük diqqət verməlidirlər”.

Prezident xatırladır ki, 80 illik Akademiyanın missiyası təkcə elmi tədqiqat aparmaq deyil, həm də dil və mədəniyyətin qoruyuculuğunu həyata keçirməkdir. Dövlət başçısı elmin praktik nəticələr verməsinin vacibliyini belə ifadə edir: “Bu gün bizim elmimizin praktik nəticələri olmalıdır. Təkcə elmi əsərlərdə yox, həyatda da dövlət strukturları alimlərlə daha sıx işləməlidirlər”.

Bu fikir birbaşa dil elminə də şamil edilir. Deməli, dilçilik tədqiqatları yalnız nəzəri müstəvidə qalmalı deyil, ictimai sürurd dil mədəniyyətini formalaşdırmalı, ədəbi normaların təbliğinə yönəlməlidir.

Prezidentin nitqində ən önəmli sintez budur: elmi tərəqqi, texnoloji inkişaf və milli dil bir-birindən asılı proseslərdir. Elm və texnologiya dilin inkişafına yeni vasitələr gətirməli, dil isə bu tərəqqinin mənəvi və ideoloji daşıyıcısı olmalıdır. Bu qarşılıqlı əlaqə “intellektual müstəqillik” anlayışının mərkəzində dayanır.

Prezidentin “Azərbaycan dilinin saflığının qorunması hər bir vətəndaşın işi olmalıdır” çağırışı, əslində, dövlət ideologiyasının mədəni əsaslarını formalaşdırır. Bu fikir həm akademik, həm pedaqoji, həm də ictimai sferada dilə müqəddəs dəyər statusu verir.

Dövlət başçısı İlham Əliyevin çıxışında dil məsələsi elmi strategiyanın, dövlət siyasətinin və mənəvi dirçəlişin kəsişdiyi nöqtədə dayanır. Azərbaycan dilinin saflığı bu gün yalnız keçmişin mirası deyil, gələcəyin təminatıdır. Dil milli yaddaşın kodu, milli düşüncənin aləti və milli ideologiyanın ifadə formasıdır. Bu mənada Prezidentin nitqi həm dövlətin, həm elmin, həm də xalqın birgə vəzifəsini müəyyən edir: Dili qorumaq – dövləti qorumaq, dili yaşatmaq – milləti yaşatmaqdır.

Könül SƏMƏDOVA,

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin Müasir Azərbaycan dili kafedrasının müdiri, filologiya elmləri doktoru, professor